

Simbolistica și rolurile zeului Amor în romanul lui Lucius Apuleius

The Symbolism and Roles of the God Cupid in Lucius Apuleius' Novel

ANDREI VICTOR COJOCARU

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

andreicojocaru93@yahoo.com

Cuvinte-cheie

condiție umană;
metamorfoză;
suflet; trup solar;
trup lunar.

În tripla sa calitate de scriitor, filosof neoplatonician și practicant al religiilor misterelor, Lucius Apuleius include în *Cele 11 cărți de metamorfoze* (*Metamorphoseon libri* sau *Asinus aureus*) o poveste centrală, ce nu pare să aibă o legătură directă cu sensul literal al aventurilor protagonistului. Îmbinând elemente mitologice, filosofice și alegorice, povestea despre Amor și Psyche propune o rescriere literară a călătoriei sufletului în căutarea iubirii divine. Dublat de o analiză a relației dintre planul uman și cel divin, dintre iubirea senzuală și cea sacră, firul narativ vizat depășește, cu mult, rolul unui simplu episod narativ. Zeul Amor este descris într-o dublă ipostază: mai întâi, ca tânăr capricios și seducător, iar, ulterior, ca soț devotat ce își poartă soția către culmile celeste ale iubirii. Prezentul articol explorează ipostazele și motivațiile zeului iubirii – atât în cadrul restrâns al istorisirii amintite, cât și în contextul mai larg al romanului lui Lucius Apuleius. Ne interesează, cu precădere, aprofundarea sensurilor simbolurilor care au devenit părți constituente ale filosofiei perene.

Keywords

human condition;
metamorphosis;
soul; solar body;
lunar body.

In his triple role of writer, Neoplatonist philosopher and practitioner of mystery religions, Lucius Apuleius includes in *The 11 Books of Metamorphoses* (*Metamorphoseon libri* or *Asinus aureus*) a central story, which does not seem to have a direct connection with the literal meaning of the protagonist's adventures. Blending mythological, philosophical and allegorical elements, the story about Amor and Psyche proposes a literary rewriting of the soul's journey in search of divine love. Coupled with an analysis of the relationship between the human and the divine plane, between sensual and sacred love, the narrative thread in question goes far beyond the role of a simple narrative episode. The god Amor is conceived in a double role: first as a capricious and seductive young man, and then as a devoted husband who carries his wife to the celestial heights of love. The present article explores the hypostases and motivations of the god of love – both within the narrow framework of the above-mentioned story and in the broader context of Lucius Apuleius' novel. We are particularly interested in exploring the meanings of symbols that have become constituent parts of perennial philosophy.

Aparența tragi-comică a peripețiilor personajului principal, Lucius, voalează sensuri mai tainice, care oscilează între precepte ale filosofiei stoice și valori ale spiritualității orientale (Roznoveanu, 1983: 324), integrându-le într-un context care anticipează neoplatonismul. Încercările extraordinare ale propriei existențe și căutarea identității sunt, pe de o parte, puse sub semnul destinului nefast, iar, pe de altă parte, sub semnul ocrotitor al Frumuseții (Venus) și al Iubirii (Amor) – ambele ipostaze protectoare ale providenței convergând în figura divinității feminine absolute (Isis, în acest context literar, care îndrumă și facilitează transformarea măgarului în om). După cum am evidențiat deja într-un alt studiu (Cojocaru, 2021: 86-100), călătoria lui Lucius nu presupune doar o regăsire a trupului uman, ci a condiției umane autentice.

Pe parcursul prezentului articol vom relua una dintre multiplele implicații ale motivului metamorfozei – ce are o legătură directă cu semnificațiile și rolurile zeului iubirii. Deși, de-a lungul secolelor, reprezentările sale au trecut printr-o serie – firească – de modificări și adaptări contextuale, esența lor simbolică rămâne aceeași. Eros/Amor/Cupidon așază într-un tipar antropomorf descrierea alegorică a forțelor creatoare, sub toate formele lor: divine, misterioase și – adesea – incontrollabile, capabile să destrame sau să unească și să ridice sufletele dincolo de limita morții.

Integrată în „rama” mai largă a romanului, regăsim o relatare – fără o legătură directă cu firul narativ principal – despre dragostea greu încercată a lui Psyche pentru fiul Venerei. Mediatoarea dintre cele două fire narrative este bătrâna servitoare a hoșilor, care îi împărtășește povestea tinerei Charite. Dacă nu ar fi fost nici salvată, nici ucisă de hoși, Charite ar fi putut, peste ani, să ia locul bucătăresei hoșilor. Așadar, povestitoarea și ascultătoarea pot fi privite ca două stadii distincte ale experienței. Avem o imagine grăitoare a bătrâneții (încercate și resemnate) care se destăinuie tinereții (triste și visătoare), pentru a consola brusca separare de ființa iubită¹, dar și pentru a-i comunica o cunoaștere tainică, menită să-i asigure nu eliberarea fizică, ci pe cea spirituală.

Nu trebuie neglijat nici cine este principalul narator ce „filtrează”, în ultimă instanță, povestea bătrânei servitoare. Dincolo de emițătorul și receptorul direct, istorisirea este auzită de măgarul-Lucius și, ulterior, transmisă de omul-Lucius. Iar cel din urmă este doar un dublu literar al autorului însuși. De altfel, granița dintre autor și protagonist pare să dispară (Takács, 2008: 79) în ultimul capitol.

În încercarea de a schița o paralelă între sensul literal și cel alegoric, putem remarca asocierea protagonistei din istorisirea bătrânei cu sufletul uman, în timp ce Charite ar putea fi apropiată – mai curând – de o versiune atrăgătoare (și bogată) a trupului (de aceea e o victimă ideală a hoșilor). Dincolo de atitudinea recunoscătoare pe care o cultivă față de măgarul ce se oferise să o elibereze din peșteră², ea nu este înzestrată cu trăsături capabile să îi transforme mânia și dorința de răzbunare în iertare și asumare demnă a propriului destin. Din relatarea evenimentelor, reiese clar că ura nobilei domnițe față de cel care îi va provoca moartea lui Tlepolemus eclipsează mila și iubirea. Inclusiv din acest motiv, ea rămâne o muritoare obișnuită, incapabilă să depășească, pe deplin, provocările destinului și granițele aparențelor. Pe de altă parte, prințesa despre care i se povestește va fi capabilă nu doar să își depășească ura

¹ Ne amintim că Charite fusese răpită chiar înaintea nunții sale. Reîntâlnirea logodnicului ei, Tlepolemus, este anticipată involuntar de finalul fericit al poveștii bătrânei servitoare.

² În primă instanță, ieșirea din „peștera” ignoranței (alimentată de lăcomie, egoism și cruzime) este încercată cu ajutorul trupului de măgar a lui Lucius – mijloc ce nu este destinat să ajungă prea departe.

(față de Venus), ci și să atragă, din nou, iubirea. Așadar, Charite și Psyche pot fi înțelese ca laturi distincte – dar complementare – ale ființei umane: trupul și sufletul.

Psyche era, la fel ca și Charite, frumoasă, de viță nobilă și sortită unui destin ale cărui asperități puteau fi netezite doar de iubire. În plus, ambele femei, asemenea protagonistului romanului, devin victimele unor circumstanțe care le depășesc capacitățile individuale – și doar printr-o intervenție providențială viața lor devine armonioasă. Diferența greu de neglijat dintre cele două destine ține de final: în timp ce finalul poveștii lui Charite este cât se poate de tragic, destinul rezervat lui Psyche e cât se poate de fericit. Ținând cont de modul în care se conturează firele narrative ale romanului, nu ar fi prea mult să afirmăm că – în sens strict alegoric – Charite (trupul) ascultă o poveste despre Psyche (suflet) pentru a-și putea direcționa parcursul existențial către moartea și (re)nașterea inițiativă. Cea care leagă cele două elemente este experiența (bătrâna servitoare) ce are cunoașterea, dar nu și forța de a o fructifica.

Învățătura tainică din povestea bătrânei va rodi, totuși, în destinul lui Lucius. Atât înaintea metamorfozei, cât și în ipostaza de animal, centrul de greutate al protagonistului este situat în mijlocul suferințelor și plăcerilor egoiste ale trupului. Abia după reversul nefericitei transformări, el va deveni pe deplin conștient de bucuria rezultată din dezvoltarea spirituală altruistă. Această ipoteză privitoare la relația dintre aparența exterioară și esența lăuntrică se va dovedi indispensabilă pentru aprofundarea rolurilor pe care le joacă zeul iubirii.

Pe de o parte, Eros este prezentat ca o divinitate primordială, ce apare înaintea lui Uranos (Hesiod, 1973: 28-29) și reprezintă forța generatoare, aflată în strânsă legătură cu ordinea și coeziunea cosmică. Rolul său este poate cel mai important în procesul cosmogoniei, fiind însăși forța de atracție (inclusiv) dintre Uranos și Gaia. Pe de altă parte, în tradițiile ulterioare, ca fiu al Afroditei, Amor are puterea și datoria de a răspândi dragostea printre zei și oameni. De multe ori, romanii îl înfățișau ca pe un copil jucăuș ce pare să își răspândească săgețile dintr-un capriciu de moment. În funcție de starea arcașului, victimele puteau fi străpunse fie de o săgeată de aur (ce stârnea iubirea ireversibilă), fie de una de plumb (ce provoca indiferență sau chiar repulsie³). În plus, micul, dar temutul Cupidon are aripi aurii, simbolizând atât natura efemeră și schimbătoare a iubirii, cât și posibilitatea sa ascensională – exersată până la culmile insondabile ale lumii zeilor (Kernbach, 1995: 183). Alte două elemente alegorice pe care le putem întâlni în preajma lui sunt delfinii (ce accentuează legătura cu elementul acvatic) și trandafirii (care sunt, în primul rând, florile lui Venus).

Fie și numai dacă ne limităm la importanța pe care o are cununa de trandafiri în prefacerea lui Lucius din nou în om, vom înțelege rolul central al acestei flori în textul vizat. Pentru a redeveni om, protagonistul primește de la preotul zeiței Isis o coroană de trandafiri pe care o mănâncă. În mod cert, romanul nu prezintă doar simple aventuri satirico-sociale, ci mai degrabă momente simbolice ale unui parcurs esoteric (Dram, 2009: 56). Pe de o parte, trandafirul presupune o „cristalizare” a amorului divin (întrupată, în viziunea personajului principal, ca o zeiță supremă și polimorfă). Pe de altă parte, trandafirul apare ca simbol al frumuseții pe care protagonistul o integrează în propria ființă pentru a deveni, în mod deplin, om. Fără (re)dobândirea armoniei și a umanității lăuntrice, ar fi fost imposibilă abandonarea condiției de măgar.

În cuprinsul basmului vizat, Amor ia locul simbolic al trandafirului, iar Psyche pe cel al lui Lucius. Diferența exterioară e că tânăra prințesă nu îl „consumă” pe Eros, ci se lasă consumată

³ Unul dintre cele mai cunoscute exemple îl regăsim în povestea lui Apollo și Daphne, descrisă în prima carte din *Metamorfozele* lui Ovidiu.

de atracția față de el⁴ – exact cum fluturile este mistuit de flacăra ce îl preface în foc ce se înalță către cer, în cenușă ce revine pe pământ, dar și într-una din cele mai grăitoare imagini poetice. Momentul esențial al vieții lui Psyche este, desigur, căsătoria cu Amor. Iar aceasta se petrece de două ori: mai întâi, în palatul situat undeva între lumea zeilor și cea a oamenilor, și, mai apoi, pe tărâmul olimpienilor. În primul caz, prințesa este forțată de familie să devină soția cuiva despre care nu știe nimic; în al doilea caz, ea se află la capătul unui parcurs inițiativ asumată. Necunoașterea și îndoiala care culminează cu încălcarea interdicției (de a privi chipul soțului misterios) o aruncă în tumultul unor încercări menite fie să-i desăvârșească iubirea, fie să-i asigure moartea. Și, de fapt, reunirea ei cu Eros este precedată de ambele: mai întâi, dovedește – din plin – că dragostea sa nu e superficială și, mai apoi, este adormită de „frumusețea” cuprinsă în cutia Proserpinei. Revenirea eroinei în lumea lui Hades ar fi fost iminentă dacă nu ar fi apărut, în ultimul moment, Amor. El nu doar că îi redă viața, ci o ajută să devină nemuritoare și locuitoare cu drepturi depline a Olimpului. În final, prin intervenția lui Jupiter, dragostea lor este confirmată de zei și, deci, consacrată.

Pentru a înțelege rolurile zeului Amor în romanul lui Lucius Apuleius, ne-am putea întreba de ce pleca el în fiecare zi din preajma tinerei prințese? Pe de o parte, pentru că încrederea proaspetei sale soții trebuia testată: chiar fără să îl vadă, ea trebuia nu doar să rămână credincioasă legăturii lor, ci și să aibă încredere (oarbă?) în soțul misterios. Pe de altă parte, pentru că el nu aparține doar lui Psyche – dar reversul este valabil (și trebuie să fie!) pentru a putea câștiga toate darurile zeului. Iar darurile lui pornesc de la o bucurie simplă (ce oferă forțe proaspete sufletului) și culminează cu o beatitudine eternă. Pur și simplu, fericirea nu poate fi egocentrică. Asemenea iubirii, ea apare ca o lumină ce își are izvorul în lăuntru ființei, dar sporește doar în măsura în care este reflectă spre exterior. Orice altă ființă apare ca oglindă ce oferă doar ceea ce primește. Cu cât mai multe astfel de „oglinzi” primesc razele fericirii (consubstanțială iubirii), cu atât mai mare va fi bucuria resimțită ulterior. Surorile lui Psyche, de pildă, își doresc doar propria fericire – mergând până acolo încât să dorească privirea totală de bucurie a surorii lor. În fapt, ele își limitează astfel propria fericire – ca și cum ar închide o rază de lumină în propriile palme, sperând să o păstreze doar pentru sine. Rezultatul este că mezina – care a căutat să își împartă împlinirea cu surorile ei – nu doar că o va păstra, ci o va și spori.

După ce Psyche intră prima dată în palatul lui Eros, află de la o voce misterioasă că totul îi va aparține dacă va respecta condiția de a nu privi niciodată chipul viitorului ei soț⁵. Ne-am putea întreba de ce este învăluit de mister chipul lui Eros și de ce apare în fața proaspetei sale soții doar sub protecția nopții? De ce – în prima parte a relației lor – el pleacă în locuri neștiute în timpul zilei și revine doar învăluit de întuneric? Într-un mod lesne de intuit, toate posibilele semnificații ale comportamentului său stau sub semnul unei taine, neîngăduite ochilor profani – ce, prin însăși natura lor, ar profana natura sacră a iubirii. Uneori, Cupidon însuși este reprezentat ca fiind legat la ochi, sugerând – la un nivel superficial – că dragostea nu ține cont de rațiune sau de aparențe. Totuși, „orbirea” temporară (și autoimpusă) prin care trece zeul atunci când își folosește arcul poate alegoriza somnul facultăților de percepție – care trebuie iluminate de flacăra pe care o poartă același zeu. Torța sa nu simbolizează doar pasiunea arzătoare a iubirii, ci și lumina care deschide ochii lăuntrice ai sufletului – după cum se întâmplă, de altfel, și pe parcursul poveștii în ramă din mijlocul textului lui Apuleius.

⁴ Atracție care devine ireversibilă după ce se înțeapă, la rândul său, într-una din săgețile zeului.

⁵ Nu avem cum să nu amintim un alt simbol cu semnificații surprinzătoare de asemănătoare: vâlul lui Isis (pe care nici un muritor nu-l poate ridica).

În primă instanță, fiind doar o neinițiată, prințesa nu are posibilitatea de a privi dincolo de întunericul ce ascunde chipul iubirii. După ce îndoiala va fi strecurată prin vorbele surorilor invidioase, interdicția va fi încălcată, iar Eros va fugi – lăsând în urmă dezamăgire și tristețe. Iar pentru a-și recâștiga fericirea, protagonista va deveni servitoarea umilă a frumuseții – adică a zeiței ce îl naște pe Amor. De fapt, prin parcursul inițiativ urmat de Psyche, are loc și o (re)naștere a lui Amor – proces care, în acest context mitologic, poate fi mediat doar de Venus.

Zeița frumuseții, în aparență, este o ființă înverșunată și necruțătoare față de biata ei noră – dar, în fapt, joacă un rol asemănător cu cel pe care și-l asumă Sfânta Vineri în poveștile autohtone. Adesea, ea apare ca un maestru de inițiere care forțază limitele celui/celei ce se aventurează până la hotarele vieții și chiar dincolo de limita morții. Sufletul uman, fie că e reprezentat în textul antic sub forma prințesei Psyche, fie că apare în secolul al XIX-lea ca prințul Petru Făt-Frumos, din cadrul basmului „Zâna Zorilor” (Slavici, 1982), nu se teme de moartea trupului pentru că, după aceea, renașterea este o certitudine. Iar dacă eroul sau eroina face tot ce poate pentru împlinirea iubirii, atunci ea va preface materia supusă morții într-un nou trup destinat eternității.

Înainte de a dezvolta ideea anterioară, subliniem faptul că Zâna Zorilor și zeul Amor împart același fond simbolic – după cum zeița Venus își transmite o parte dintre atribute Sfintei Vineri. Dincolo de schimbarea celor două ipostaze (masculin/feminin), fondul simbolic al personajelor este același: însăși dragostea care animă căutarea eroilor (și care devine ea însăși răsplată), oferindu-se pe sine pentru a răspunde sacrificiului săvârșit. Psyche poate deveni soția cu drepturi depline a zeului iubirii doar după ce este smulsă din brațele lui Hypnos și ale lui Thanatos de sărutul lui Amor – înviere pe care o putem compara cu cea a eroului basmului „Zâna Zorilor”. Am amintit tocmai exemplul anterior din pricina importanței numelui personajului feminin – ea este, asemenea lui Eros, (și) o mască alegorică a răsăritului întregii creații. Revenirea în brațele sale, echivalează, deci, cu o reîntoarcere la originea primordială (singurul loc unde lumea se poate reface în mod deplin și desăvârșit). Ba chiar, am îndrăzni să afirmăm că minunata Zână a Zorilor portretizată de Ioan Slavici propune o fuziune dintre zeul iubirii și zeița frumuseții – laturi complementare ce străbat constant imaginarul colectiv al umanității.

Revenind la parcursul romanesc al lui Lucius, trebuie să amintim că și limitele percepției sale sunt „forțate” tot de iubire – la început de una pățimașă pentru trupul slujniciei Fotis și, la final, de una purificată și spiritualizată, pentru zeița Isis. Încă din timpul călătoriei lui ca măgar, percepția protagonistului Lucius este mai atentă la detaliile ignorate până în momentul metamorfozei. Se poate observa chiar că perspectiva măgarului-om este mult mai pătrunzătoare decât a celorlalte personaje (Dram, 2009: 66). Cu atât mai mult va spori percepția inițiatului (re)devenit om, care își va descrie călătoria inițiativă astfel:

M-am apropiat de hotarele morții, am călcat pragul Proserpinei și de acolo m-am întors, trecând prin toate elementele. În mijlocul nopții, am văzut soarele strălucind cu o lumină orbitoare, m-am apropiat de zeii Infernului și de zeii cerului, i-am văzut la față și i-am adorat de aproape. Iată, ți-am spus lucruri pe care, deși le-ai auzit, ești totuși osîndit să nu le înțelegi! (Apuleius, 1990: 372)

Pe de o parte, ca autor de literatură, Apuleius voalează – prin medierea personajelor alegorice – o aventură metafizică a sufletului. Pe de altă parte, ca filosof neoplatonician și vrăjitor inițiat în tainele științelor oculte, el face trimitere la cultul misterelor lui Amor și

integrează – printre rândurile povestirii – referiri la rolul crucial al erosului în cadrul (re)dobândirii condiției umane și chiar a celei divine. Prin intermediul iubirii providențiale (întrupată pe de o parte de soțul lui Psyche, iar pe de altă parte de eliberatoarea lui Lucius, zeița Isis) are loc cea mai profundă metamorfoză: anume, înlocuirea unui „corp lunar” cu un „trup solar” (gr. *to soma heliakon* – *σῶμα ἡλιακόν*). Această transformare miraculoasă este redată sub două forme narative distincte, dar complementare: mai întâi, prin parcursul amplu al protagonistului și, mai apoi, prin povestirea „în ramă” despre Amor și Psyche.

În romanul *Măgarul de aur*, referirea la cele două tipuri de trupuri (cel „lunar” și cel „solar”) este surprinsă doar indirect. În lipsa unei prezentări detaliate – și explicite – este necesar să apelăm la alte surse pentru clarificări. Așadar, vom începe analiza acestor concepte (esențiale pentru decriptarea semnificațiilor metamorfozelor protagonistului) cu ajutorul unui fragment din cugetările lui Porfir:

Căci acesta [*sufletul* n.n.] găsește un corp definit de rangul și de locurile care îi sunt proprii în funcție de modul în care este dispus: astfel, atunci când condiția sa este îndeajuns de pură, îi este înăscut (...) corpul eteric; când, de la rațiune, a avansat spre proiecția imaginației, îi este înăscut corpul solar; când este efeminat și împătimit după forma sensibilă, îi este alăturat corpul lunar. (Porfir, 2008: 38)

Corpurile lunare sunt un dat al naturii (deci, ele nu mai trebuie „născute” printr-un efort individual – asemenea trupurilor solare), fiind destinate lumii lui Hades. Tineretea bogată în posibilități, dar insuficient de experimentată (reprezentată de Charite), nu îi poate urma exemplul prințesei Psyche decât dacă va înțelege, în mod deplin și practic, învățătura pe care o transmite maturitatea greu încercată (bătrâna servitoare a hoșilor). Trupurile solare sunt rezultatul acestei înțelegeri, care permit accesul la privilegiile zeilor.

Deloc de neglijat este că apogeul inițierii protagonistului este asociat cu imaginea simbolică a unui soare care strălucește „în mijlocul nopții” propriei ființe. Dacă amintim dificultatea de a controla carul soarelui, cu care se confruntă însuși Faeton, ucis de fulgerul lui Jupiter (Ovidius, 1959: 35-46), atunci vom putea dezvolta analiza – mai puțin evidentă – a simbolisticii zeului iubirii. El este la fel de imprevizibil și dificil de strunit ca acest car misterios (ce poate fi un simbol al trupului solar).

Spre a evidenția legătura dintre lumină și Amor, vom aminti că printre cele mai vechi reprezentări ale zeului iubirii se numără cea a lui Phanes, divinitate primordială a panteonului grecesc și una dintre cele mai proeminente figuri ale misterelor orifice. În greaca veche, Φάνης (*Phanes*) înseamnă „a aduce lumină” sau „a străluci”. Numit și Protogonos, el iese din oul cosmic (spațiul abstract al începuturilor), are patru capete (de leu, taur, vultur și om⁶) și formă androgină (Santamaría Álvarez, 2016: 207). Reprezentarea lui Phanes denotă că toate elementele naturii coexistă, în stare potențială și nediferențiată în haosul ce precede cosmosul. Iar Protogonos călătorește într-un car (208) surprinzător de asemănător cu cel pe care – mai târziu – îl va conduce Helios. Forțele zeului, asemenea carului soarelui, trebuie controlate de o voință nu doar trează, ci și îndelung exersată, pentru a susține creația.

Dincolo de cele două forme alegorice de manifestare, avem de-a face cu aceeași forță generatoare. Misterele lui Eros încep cu cele ale lui Phanes – forma antropomorfă a luminii primului răsărit al creației. Treptat, asemenea tuturor constructelor culturale, cultul și

⁶ Nu avem cum să nu remarcăm surprinzătoarea paralelă cu cele patru animale asociate cu fiecare evanghelie a *Noului Testament*.

semnificația zeului cunoaște o ascensiune și un declin – ce culminează cu micul Cupidon, care va deveni ridiculizat și în totalitate desacralizat. În cultura contemporană, de pildă, zeul iubirii din mitologia greco-romană a devenit o figură ce oscilează între naiv, comic și grotesc – fiind, destul de des, asociat doar cu o plăcere capricioasă și iresponsabilă. În locul dorinței de împlinire a iubirii autentice, figura devalorizată a micului zeu e mai curând apropiată cupidității orientată către plăcerile limitate ale trupului. Acesta din urmă este și ipostaza decăzută pe care o urmează și venerază, inconștient, hoții care îl răpesc pe Lucius și pe Charite.

În altă ordine de idei, zeul iubirii din mitologia greco-romană a devenit, alături de Hermes-Mercurius, una dintre cele mai proeminente figuri simbolice ale imaginarului alchimic european. Aici, îl recunoaștem, în spatele unor mici retușuri contextuale, pe Amor, în încercarea de a-și reafirma rolul hotărâtor pentru cristalizarea creației – în general – și pentru definirea condiției umane, în particular:

Focul nostru nu este altfel decât comun și natural, iar cuptorul este unul vulgar (...) Focul de lampă cu spirit de vin nu este potrivit pentru aceasta (...) Ai grijă ca înșelătorii să nu te dezamăgească cu marea varietate a cuptoarelor, deoarece cuptorul nostru este unul vulgar, focul este unul comun, iar materia abjectă. (Valentin, 2015: 135)

Astfel de replici cu dublu înțeles au fost des corelate cu înțelepciunea lui Hermes și cu focul lui Eros. În sens alegoric, procedeele alchimice fac referire la reînnoirea ființei umane – pornind de la materia grosieră a trupului și culminând cu transmutarea subtilă a emoțiilor, gândurilor și voinței. Interpretarea superficială și eronată a scopurilor alchimiei a avut ca rezultat inevitabila ridiculizarea a tuturor figurilor mitologice implicate. Pentru a aminti o importantă motivație a voalării sensului alegoric al descrierilor, redăm următorul paragraf:

Trebuie să știi că, din spirit de prevedere, Filosofii au scris diferite lucruri pentru ca ignoranții care nu doresc altceva decât aur și argint să nu poată abuza astfel de cel mai mare secret al naturii. Și se va descoperi că virtuțile naturale care îi fac pe toți să caute adevărul au fost puse de Dumnezeu în natură, și că omul nu poate să le cunoască dacă nu îi sunt arătate în mod limpede, și nici nu poate să le înțeleagă, din cauza orbirii sale, și că el nu poate să se recunoască nici măcar pe sine însuși. (139)

Conștientă că prea puțin le-ar păsa hoților de povestea lui Amor și Psyche, bătrâna i se destăinuie inocentei Charite – cea care ar avea o șansă de a o înțelege. În siajul ideilor anterioare, nu poate fi întâmplător că măgarul Lucius află cât de departe poate duce Amor sufletul ce i se oferă întru totul – și asta chiar înainte de a fi eliberat din acea peșteră a cupidității și ignoranței. Nu este întâmplător nici faptul că autenticul Amor se află chiar în spatele voalului poveștii unei umile servitoare – mai curând batjocorită ori ignorată, decât respectată și ascultată. Iar fiindcă drumul lui Lucius nu e doar despre personaj, ci și despre om, în general, acea peșteră plină de tâlhari, care ascunde bogății mult mai de preț decât aurul, se află în fiecare cititor.

Fiind unul dintre simbolurile energiei creatoare ce dă naștere tuturor formelor de viață, Eros (sau Phanes) își găsește o formă de expresie adaptată fiecărui nivel al existenței. Ca arhetip microcosmic, el este purtat de hormonii trupului, incitând către dinamismul creator. Dacă anticii afirmă că natura primăvărată este impulsionată să renască de Amor/Eros/Phanes, nu

faceau asta doar dintr-o credință ignorantă într-un zeu bizar și exterior viețuitoarelor, ci înțelegând – mai mult intuitiv și practic decât științific și teoretic – adaptarea simbolică a arhetipului vizat. Dacă la nivelul animalelor iraționale, scopul principal al zeului este perpetuarea speciei (precedată de fireasca plăcere), la nivelul ființei umane autentice putem fi siguri că Eros avea niște așteptări ceva mai subtile și mai nobile. Să amintim că partenera lui Amor este frumusețea cea mai desăvârșită – portretizată de Lucius Apuleius ca Psyche.

O dată ce conștientizează că e menită lui Amor, ea se apropie din ce în ce mai mult de Eros și devoalează, pas cu pas, misterele lui Phanes – spre a reveni, din lumea lui Hades, în brațele unui zeu de care se dovedește demnă și cu care, în final, devine „un singur trup”. Rodul contopirii lor se va numi Voluptatea, deci o deplină desfătare. Odată revenită în grațiile lui Amor, Psyche poate renaște ca ființă nemuritoare, (re)generându-se pe sine, asemenea lui Protogonos. Date fiind aceste informații și însuși numele protagonistei, poate fi adus în discuție un parcurs inițiat inspirat din gândirea platonice (Cizek, 1994: 662) – periplu ce va fi reluat, sub o formă mult mai extinsă (dar tot în manieră alegorică) de Lucius. Desfășurarea unui mister inițiat de coloratură orientală devine o evidență la scurt timp după metamorfozarea măgarului Lucius în om (Apuleius, 1990: 362).

În concluzie, după cum face Phanes la nivel macrocosmic, dar și Psyche la nivel microcosmic, protagonistul romanului („lux”–„lucis”–„Lucius”) reia aventura „luminii” în „întunericul” lumii decăzute și ajunge la regăsirea propriei esențe și a primei iubiri, amorul ce, în cazul său, se traduce ca un fel de „etern feminin” *avant la lettre*, o mamă a tuturor zeilor, ce îi va marca, ireversibil, destinul. Spre a înțelege rolurile zeului iubirii (arhetip ori personaj alegoric, fiu, soț, dar și mediator între Venus și Psyche, zei și oameni, frumusețe și dragoste, haos și cosmos) nu trebuie pierdute din vedere nuanțele simbolice propuse de romanul lui Lucius Apuleius și nici datele biografiei autorului. Viața și opera scriitorului se întrepătrund mult mai clar decât în alte contexte și iau forma unui parcurs romanesc ce va exercita o influență incontestabilă asupra literaturii universale, dar și asupra altor forme de artă.

BIBLIOGRAFIE:

APULEIUS, Lucius (1990). *Măgarul de aur*. Traducere de I. TEODORESCU. Chișinău: Editura „Literatura artistică”.

CIZEK, Eugen (1994). *Istoria literaturii latine*, vol. II. București: Societatea „Adevărul” S.A.

COJOCARU, Andrei Victor (2021). *De la quest la genul fantasy: simbolistica drumului inițiat*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

DRAM, Constantin (2009). *Romanul ca expresie deplină a imaginarului epic: începuturi, consolidări, direcții moderne*. Iași: Universitas XXI.

HESIOD (1973). *Teogonia*. În Hesiod. *Opere*. Traducere de Dumitru T. BURTEA. București: Editura Univers.

KERNBACH, Victor (1989). *Dicționar de mitologie generală*. București: Editura Științifică și Enciclopedică.

VIDIU (1959). *Metamorfoze*. Traducere de Ion FLORESCU. București: Editura Academiei R.P.R..

PORFIR (2008). *Sentențe (Despre naturile inteligibile)*. Traducere de Alexandru ANGHEL. București: Editura Herald.

ROZNOVEANU, Mirela (1983). *Civilizația romanului. Rădăcini*, București: Albatros.

SANTAMARÍA ÁLVAREZ, Marco Antonio (2016). “Did Plato Know of the Orphic God Protogonos?”. In María José GARCÍA BLANCO; María José MARTÍN-VELASCO

AIC

(Eds.). *Greek Philosophy and Mystery Cults*. Cambridge Scholars (pp. 205-231). https://www.academia.edu/24976223/2016_Santamar%C3%ADa_Did_Plato_Know_of_the_Orphic_God_Protagonos [8.04.2025].

SLAVICI, Ioan (1982). *Zâna Zorilor și alte povești*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

TAKÁCS, Sarolta A. (2008), *Initiations and Mysteries in Apuleius' Metamorphoses*. Electronic Antiquity 12.1. <https://scholar.lib.vt.edu/ejournals/EIAnt/V12N1/takacs.pdf> [02.05.2025].

VALENTIN, Basile (2015). *Cele 12 chei ale filosofiei*. Traducere de Gabriela NICA și Marius Cristian ENE. București: Editura Herald.